

ODRŽIVI RAZVOJ I PRINCIPI ODRŽIVOG RAZVOJA U STRATEŠKIM DOKUMENTIMA REPUBLIKE SRBIJE¹⁸⁸

Sažetak:

U radu se analiziraju strateški dokumenti koje je Vlada Republike Srbije usvojila u periodu od 2008. do 2011. godine, sa stanovišta u kojoj meri su u tim strategijama prisutne osnovne ideje i principi održivog razvoja. Usvajajući Nacionalnu strategiju održivog razvoja 2008. godine, Republika Srbija je prihvatila da održivi razvoj postane njeno trajno razvojno opredeljenje i, naravno, jedan od uslova za ulazak u porodicu savremenih evropskih država. Međutim, imajući u vidu simbolistički, tradicionalistički i deklarativni prilaz koncepciji održivog razvoja, može se utvrditi da većina usvojenih strateških dokumenata, odnosno nacionalnih strategija, nisu suštinski, već samo formalno usklađene sa Nacionalnom strategijom održivog razvoja. Razlozi tome se svakako nalaze u činjenici da državne, odnosno administrativne strukture nisu shvatile suštinu održivog razvoja i mogućnosti koje on pruža. Iako prema ideji održivog razvoja treba pristupati sa kritičkog stanovišta, nesumnjivo je da se njegovim političkim ignorisanjem u politici Vlade Srbije gubi neophodno i skupo vreme potrebno u jačanju procesa modernizacije i ekologizacije društva u Srbiji.

Ključne reči: održivi razvoj, principi održivog razvoja, strateški dokumenti, ekologija

187 Vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka. E-mail: darko.nadic@fpn.bg.ac.rs

188 Rad je nastao u okviru naučno-istraživačkog projekta Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu (evidencioni broj: 179076), koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije. Tekst primljen 21. oktobra 2011. godine.

POJAM I PRINCIPI ODRŽIVOG RAZVOJA

Iako u literaturi, domaćoj i stranoj, koja se bavi održivim razvojem postoji više definicija šta se to pod ovim pojmom i procesom podrazumeva, zbog potreba ovog rada možemo izdvojiti (kao operativnu) definiciju koja je data u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Republike Srbije. Tako se održivi razvoj definiše kao *dugoročni koncept ...koji... podrazumeva stalni ekonomski rast koji, osim ekonomske efikasnosti, tehnološkog napretka, više čistijih tehnologija, inovativnosti celog društva i društveno odgovornog poslovanja, obezbeđuje smanjenje siromaštva, dugoročno bolje korišćenje resursa, unapređenje zdravstvenih uslova i kvaliteta života i smanjenje zagađenja na nivo koji mogu da izdrže činioци životne sredine, sprečavanje novih zagađenja i očuvanje biodiverziteta*.¹⁸⁹ Međutim, ova (politička) definicija održivog razvoja umnogome proširuje originalno shvatanje održivog razvoja. Najčešće navođena definicija, koja je uspela da izbegne ovakve zamke, jeste definicija koja je data u knjizi *Naša zajednička budućnost (Our Common Future)*, nastaloj kao izveštaj Svetske komisije za životnu sredinu i razvoj iz 1987. godine. Po toj definiciji, *održivi razvoj je razvoj koji izlazi u susret potrebama sadašnjice, a da ne ugrožava sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje sopstvene potrebe*¹⁹⁰. Ovo možemo prihvatiti kao zvaničnu definiciju održivog razvoja, iako postoje mnoga različita tumačenja šta je to održivi razvoj i na šta se on zapravo odnosi.¹⁹¹ Isti slučaj je i sa principima održivog razvoja, odnosno kriterijuma koji se moraju ispoštovati i stalno primenjivati u praksi, socijalnoj, ekonomskoj i ekološkoj, kako bi proces održivog razvoja dobio na efikasnosti. Ako samo insistiramo na Bruntland definiciji vidi se da se u njoj može uočiti samo princip međugeneracijske solidarnosti, dok su sve ostale principe, koje ću kasnije izložiti, dodali ekonomisti, sociolozi, političari, koji su iz svog ugla ili iz ugla svoje profesije tumačili ovu definiciju. Tako tumačenje šta su i koji su principi održivog razvoja, dolazi i od Ujedinjenih nacija. Deklaracija o životnoj sredini i razvoju iz Ria proširuje definiciju održivog razvoja navođenjem 18 principa održivosti: ljudi

189 NSOR Srbije, str. 1.

190 United Nations. Report of the World Commission on Environment and Development. [on line] General Assembly Resolution 42/187, New York, 11 December 1987; <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/514/19/IMG/NR051419.pdf?OpenElement> (pristupljeno 10.04.2011).

191 Opširnije videti: Danilo Ž. Marković, *Socijalna ekologija*, V prerađeno i dopunjeno izdanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005, str. 399–401; Petar Đukić, *Održivi razvoj. Utopija ili šansa za Srbiju*, Tehnološko-metalurški fakultet, Beograd, 2011, str. 3–25; Mara Đukanović, *Životna sredina i održivi razvoj*, Elit, Beograd, 1996, str. 171–172, Darko Nadić, Uroš Šuvaković, *Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije*. Politička vizija ili utopija, *Ecologica*, No.62, XVIII, Beograd, 2011, str. 161–167.

imaju pravo na zdrav i produktivan život u harmoniji sa prirodom; razvoj danas ne sme ugroziti razvoj i potrebe životne sredine sadašnjih i budućih generacija; nacije imaju suvereno pravo da eksploatišu sopstvene resurse, ali bez nanošenja štete životnoj sredini van svojih granica; nacije će razvijati međunarodne zakone da pruže naknadu za štetu koje aktivnosti pod njihovom kontrolom izazivaju na području izvan njihovih granica; nacije će koristiti pristup predostrožnosti radi zaštite životne sredine. Gde postoje pretnje ozbiljne ili nepovratne štete, naučna neizvesnost neće se koristiti za odlaganje troškovno-efikasnih mera za sprečavanje degradacije životne sredine; u cilju postizanja održivog razvoja, zaštita životne sredine će činiti sastavni deo razvojnog procesa, i ne može se razmatrati izolovano od njega. Iskorenjivanje siromaštva i smanjenje razlika u životnom standardu u različitim delovima sveta su od suštinske važnosti za postizanje održivog razvoja i zadovoljavanje potreba većine ljudi; nacije će saradivati u očuvanju, zaštiti i obnovi zdravlja i integriteta ekosistema Zemlje. Razvijene zemlje priznaju odgovornost koju snose u međunarodnoj potrazi za održivim razvojem u pogledu pritisaka koje njihova društva vrše na globalnu životnu sredinu i tehnologija i finansijskih resursa kojima komanduju; nacije treba da smanje i eliminišu neodrživi model proizvodnje i potrošnje, kao i da unapređuju odgovarajuće demografske politike; pitanja zaštite životne sredine se najbolje obrađuju uz učešće svih zainteresovanih građana. Nacije će pružiti i podsticati učešće i svest javnosti tako što će informacije o životnoj sredini biti široko dostupne; nacije će doneti efektivne ekološke zakone i razvije nacionalni zakon o odgovornosti za žrtve zagađenja i drugih oštećenja životne sredine. Tamo gde imaju vlast, nacije će oceniti uticaj na životnu sredinu predloženih aktivnosti koje će verovatno imati značajan negativan uticaj; nacije treba da saraduju u promovisanju otvorenog međunarodnog ekonomskog sistema koji će dovesti do ekonomskog rasta i održivog razvoja u svim zemljama. Politike životne sredine ne treba koristiti kao sredstvo za neopravdano ograničavanje međunarodne trgovine; zagađivač treba da, u principu, snosi troškove zagađenja; nacije će upozoravati jedna drugu na prirodne nepogode ili aktivnosti koje mogu imati štetne prekogranične uticaje; održivi razvoj zahteva bolje razumevanje naučnih problema. Nacije treba da dele znanje i inovativne tehnologije za postizanje cilja održivosti; puno učešće žena je od suštinske važnosti za postizanje održivog razvoja. Kreativnost, ideali i hrabrost mladih i znanje autohtonog naroda su takođe potrebni. Nacije treba da priznaju i podrže identitet, kulturu i interese autohtonog naroda; ratovanje je inherentno destruktivno za održivi razvoj i nacije će poštovati međunarodne zakone zaštite životne sredine u vreme oružanih sukoba, i saradivaće u njihovom daljem uspostavljanju; mir, razvoj i zaštita životne sredine su međuzavisni i nedeljivi.

Suzan Bejker (*Susan Baker*) smatra da, kada je reč o principima održivog razvoja, pre svega mislimo na „normativne principe“ koji mogu biti povezani sa pojmom održivi razvoj. Tako da, u skladu sa Bruntland izveštajem, kao principe održivog razvoja, ona vidi sledeće: zajednička ali i deljiva odgovornost, međugeneracijska solidarnost, solidarnost unutar generacije, pravda, participacija, jednakost polova.¹⁹² Džonatan Haris (*Jonathan M. Harris*), opet, smatra da je principe održivog razvoja moguće izvući iz konteksta definicije održivog razvoja kako bi se osigurala njihova apsolutna primenljivost. Tako da on smatra da su principi održivog razvoja sledeći: smanjivanje socijalne nejednakosti i zagađivanja životne sredine, održavajući pri tome zdravu ekonomsku bazu, zaštita prirodnog kapitala je od suštinske važnosti za održivu ekonomsku proizvodnju i međugeneracijska solidarnost. Iz ekološke perspektive, kako stanovništvo, tako i ukupna potražnja resursa mora biti ograničena u meri da država integritet ekosistema i raznolikost vrsta, socijalna jednakost – ispunjenje osnovnih zdravstvenih i obrazovnih potreba, kao i participativna demokratija su ključni elementi razvoja, i povezane su sa zaštitom životne sredine.¹⁹³

U *Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Republike Srbije* kao principi održivog razvoja navode se sledeći: *Međugeneracijska solidarnost i solidarnost unutar generacije*. Zadovoljiti potrebe sadašnjih generacija, ali tako da se ne ugroze prava budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. Solidarnost unutar generacije postići demokratski usaglašenom raspodelom raspoloživog prirodnog i stvorenog kapitala, tako da se obezbede osnovne ljudske potrebe za sve društvene grupe; *Otvoreno i demokratsko društvo* – učešće građana u odlučivanju. Garantovati građanska prava, obezbediti pristup informacijama i osigurati dostupnost pravde. Obezbediti odgovarajuće konsultacije s građanima i učešće građana u donošenju odluka. Braniti stabilnost demokratskih institucija na osnovama mira, bezbednosti i slobode; *Znanje kao nosilac razvoja*. Promovisati prosperitetnu, inovativnu, konkurentnu i ekološki efikasnu ekonomiju zasnovanu na znanju, koja obezbeđuje visok životni standard i punu i visokokvalitetnu zaposlenost. Promovisati obrazovanje i razvijanje javne svesti o održivom razvoju; *Uključenost u društvene procese*. Promovisati punu integraciju građana u društvo, podsticati jednake mogućnosti za svakoga tako što će se promovisati ljudska prava, posebno rodna ravnopravnost i boriti protiv svih oblika diskriminacije afirmativnim merama za marginalizovane grupe i smanjenjem siromaštva. Razlike i podeljenost među članovima društva treba svoditi na najmanju moguću meru i stalno se boriti protiv socijalne isključenosti ljudi i siromaštva; *Integrisanje pitanja životne*

192 Susan Baker, *Sustainable development*, Routledge, London, New York, 2006. str. 26.

193 Jonathan M. Harris, *Basic Principle of Sustainable Development*, Global Development and Environment Institute, WORKING PAPER 00-04, Tufts University, June 2001, str. 21.

sredine u ostale sektorske politike. Promovisati integraciju ekonomskih, socijalnih i ekoloških pristupa i analiza, te podržati korišćenje instrumenata kao što je strateška procena životne sredine. Podsticati socijalni dijalog, društveno odgovorno poslovanje i javno-privatno partnerstvo; *Predostrožnost.* Zahtevati očuvanje prirodne ravnoteže kada nema pouzdanih informacija o određenom problemu. Svaka aktivnost mora biti planirana i sprovedena tako da prouzrokuje najmanju moguću promenu u životnoj sredini. Preventivno delovati da bi se sprečili mogući znatni negativni uticaji na životnu sredinu, osobito ako bi bila ugrožena dobrobit ljudi i životinja; *Zagađivač/korisnik plaća* – uključenje troškova vezanih za životnu sredinu u cenu proizvoda. Internalizovati troškove vezane za životnu sredinu, tj. uključiti troškove uništavanja životne sredine u ekonomske troškove zagađivača/korisnika, tj. primeniti princip zagađivač/korisnik plaća. Tako se postiže puna ekonomska cena koja pokriva troškove proizvodnje, upotrebe i odlaganja proizvoda tokom čitavog njegovog „životnog“ ciklusa; *Održiva proizvodnja i potrošnja.* Poštovati uravnotežene odnose u eksploataciji prirodnih resursa i obezbediti visok nivo zaštite i poboljšanja kvaliteta životne sredine. Smanjiti zagađenje životne sredine i promovisati održivu potrošnju i proizvodnju, ali ekonomski rast ne sme da uzrokuje proporcionalni porast degradacije životne sredine.

ODRŽIVI RAZVOJ I NACIONALNA STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA REPUBLIKE SRBIJE

Rešenja koja su data u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja u skladu su sa evropskim integracijama: Strategijom održivog razvoja EU (usvojena 2001. godine i obnovljena 2006. godine) i Lisabonskom strategijom (usvojio Savet Evrope marta 2000). Strategija je usklađena s Milenijumskim ciljevima razvoja (UN) i Nacionalnim milenijumskim ciljevima razvoja u Republici Srbiji, koje je Vlada Republike Srbije usvojila 2006. godine.

Kako se ističe u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Republike Srbije, ova strategija je usklađena i sa sledećim strateškim dokumentima: Nacionalnom strategijom zapošljavanja za period od 2005. do 2010. godine (usvojila Vlada 2005); Strategijom razvoja poljoprivrede Srbije („Službeni glasnik RS“, broj 78/05); Strategijom razvoja turizma Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, broj 91/06); Strategijom podsticanja i razvoja stranih ulaganja („Službeni glasnik RS“, broj 22/06); Strategijom razvoja informacionog društva u Republici Srbiji („Službeni glasnik RS“, broj 87/06); Nacionalnom strategijom za rešavanje pitanja izbeglih i interno raseljenih lica (usvojila Vlada maja 2002); Strategijom reforme državne uprave u Republici Srbiji (usvojila Vlada novembra 2004);

Strategijom razvoja socijalne zaštite („Službeni glasnik RS“, broj 108/05); Strategijom lokalnog održivog razvoja (usvojena na Generalnoj skupštini Stalne konferencije gradova i opština decembra 2005); Strategijom razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Republici Srbiji 2003–2008. (usvojila Vlada 2003); Strategijom razvoja šumarstva Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, broj 59/06); Nacionalnom strategijom upravljanja otpadom, sa programom približavanja EU (usvojila Vlada juna 2003); Nacionalnom strategijom za borbu protiv HIV/AIDS-a (usvojila Vlada 17. februara 2005); **Strategijom razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji** („Službeni glasnik RS“, broj 1/07); **Strategijom razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji** („Službeni glasnik RS“, broj 1/07); **Strategijom regionalnog razvoja Republike Srbije za period od 2007. do 2012. godine** („Službeni glasnik RS“, broj 21/07); Strategijom unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji („Službeni glasnik RS“, broj 1/07); Strategijom razvoja energetike Republike Srbije do 2015. godine (utvrdila Vlada Odlukom – „Službeni glasnik RS“, broj 44/05); Nacionalnom strategijom za borbu protiv korupcije (utvrdila Vlada Odlukom – „Službeni glasnik RS“, broj 109/05); Vodoprivrednom osnovom Republike Srbije (utvrdila Vlada Uredbom – „Službeni glasnik RS“, broj 11/02); Nacionalnim planom akcije za decu (usvojila Vlada 2004).

ODRŽIVI RAZVOJ I PRINCIPI ODRŽIVOG RAZVOJA U DRUGIM NACIONALNIM STRATEGIJAMA REPUBLIKE SRBIJE

Da bismo utvrdili kolika je zaista usaglašenost ostalih nacionalnih strategija sa NSOR Republike Srbije, pristupili smo identifikaciji na osnovu ključnih pojmova koji čine principe održivog razvoja, kao što su: *održivi razvoj, solidarnost, životna sredina, predostrožnost, zagađivač plaća, mir, demokratija* itd. Na osnovu (fizičke) prisutnosti ovih ključnih termina u pojedinim strategijama analizira se i njihova funkcionalna prisutnost, odnosno na koga se ti pojmovi konkretno odnose ili šta oni konkretno objašnjavaju i na koje ostale procese upućuju.

U okviru *Nacionalne strategije za mlade* („Službeni glasnik RS“, br. 55/05, 71/05-ispravka, i 101/07), održivi razvoj se spominje na više načina i mesta. Prvi put u kontekstu zdravlja mlade populacije, gde se zdravlje mladih predstavlja kao osnova za održivi razvoj svakog društva.¹⁹⁴ Strategija identifikuje koji su to osnovni rizici po zdravlje mladih, a koji su posledica zagađivanja čovekove životne sredine. Međutim, identifikovani rizici nisu samo specifični za mladu generaciju već i za sve ostale generacije na teritoriji Republike. Kao rizici se navode sledeći:

194 Nacionalna strategija za mlade, „Službeni glasnik RS“, br. 55/05, 71/05-ispravka, i 101/07, str. 32.

nedostatak pristupa zdravoj vodi za piće i dobrim sanitarnim uslovima, povrede vezane za kretanje i saobraćaj, zagađenje vazduha (životna sredina i ambijentalni vazduh) i opasne hemikalije i profesionalni rizici. Sličan deklarativni pristup je dat i kada su u pitanju iznenadne pretnje po zdravlje u životnoj sredini. Kao takve pretnje navode se sledeće: „Brojne prirodne nepogode (zemljotresi, poplave, vetrovi, snežni nanosi, klizanje tla, požari i dr.), saobraćajne nesreće, proizvodnja i korišćenje opasnih materija, akcidentalna zagađivanja vazduha, vode i zemljišta, zarazne bolesti i drugo, ukazuju na potrebu osposobljavanja mladih da prepoznaju rizike po zdravlje u životnoj sredini i da preduzmu mere i aktivnosti za njihovo otklanjanje ili prevazilaženje.“¹⁹⁵ Iz navedenog možemo steći utisak da ova Strategija specifikuje i grupiše one rizike koji zapravo nemaju tu osobinu da pogađaju samo pojedine generacije. Konkretno, mlade generacije nisu ni manje ni više izložene ovim vrstama rizika nego druge.

Drugi pristup jeste odnos mladih prema problemima životne sredine. U ovom drugom kontekstu sintetizovan je princip međugeneracijske solidarnosti i odgovornosti. *Mladi imaju interes i obavezu da se bave problemima životne sredine i održivog razvoja, jer moraju da žive sa posledicama onoga što su im ostavile prethodne generacije i moraju misliti o generacijama koje dolaze.* Drugi kontekst korišćenja pojma solidarnost jeste u kontekstu izgradnje demokratije, tako da *podstiču se svi oblici solidarnosti, podstiče se kultura nenasilja i tolerancije među mladima.* Pri tome se naglasak stavlja na obrazovanje, i ulogu koju obrazovanje ima ne samo u razvoju omladine već i u zaštiti životne sredine. *Obrazovanje o održivom razvoju je imperativ vremena i preduslov je za ostvarivanje održivog razvoja. Rezultat napora u obrazovanju o održivom razvoju treba da bude jačanje svesti, sticanje znanja i izgradnja stavova koji su neophodni za prihvatanje održivih stilova života, održive proizvodnje i potrošnje i održivog upravljanja životnom sredinom.*

Istovremeno su autori strategije sebi dopustili i niz drugih konstatacija koje su deklarativne prirode i tiču se stanja životne sredine, stanja politike zaštite životne sredine, odnosno ekološke politike, informisanosti i pravu na javnost podataka o životnoj sredini itd. Sve ove konstatacije jednostavno se ne uklapaju u smisao ove Nacionalne strategije i odudaraju od njene suštine. Jedini smisao koje one zapravo imaju jeste da pojačaju efekat priče o održivom razvoju i životnoj sredini.

U okviru *Strategije biološke raznovrsnosti Republike Srbije* (2011) navode se načela (principi) koji su usmereni ka zaštiti biodiverziteta. Kao osnovna načela navode se: *Načelo očuvanja in-situ, Načelo integralnosti, Načelo prevencije i predostrožnosti, Načelo očuvanja prirodnih vrednosti, Načelo međunarodne saradnje, Na-*

195 Nacionalna strategija za mlade, „Službeni glasnik RS“, br. 55/05, 71/05-ispravka, i 101/07, str. 36–39.

čelo sistema zaštićenih područja, Načelo održivog razvoja, Načelo odgovornosti zagađivača i njegovog pravnog sledbenika, Načelo „zagađivač plaća“, Načelo „korisnik plaća“, Načelo supsidijarne odgovornosti, Načelo primene podsticajnih mera, Načelo javnog informisanja i učešća javnosti, Načelo zaštite prava na zdravu životnu sredinu i pristupa pravosuđu. Ono što je indikativno u ovim nabrojenim principima jeste da su oni uglavnom prepisani i objašnjeni iz Zakona o zaštiti životne sredine Republike Srbije iz 2004. godine. U tom smislu se postavlja pitanje, u čemu je zapravo razlika između principa održivog razvoja (pl.) i principa održivog razvoja (sing.)? Proizlazi da je i princip održivog razvoja ujedno i princip (samog) održivog razvoja, shvaćenog kao procesa. Možemo da primetimo da postoji jasna nekonzistentnost u određivanju pojma „načela“ u održivom razvoju i pojma načela u ekološkoj politici. Sam princip održivog razvoja je u ovoj Nacionalnoj strategiji objašnjen, odnosno definisan kao: *usklađen sistem tehničko-tehnoloških, ekonomskih i društvenih aktivnosti u ukupnom razvoju, pri čemu se prirodne i stvorene vrednosti koriste na ekonomičan i razuman način, sa ciljem očuvanja i unapređenja kvaliteta životne sredine, uključujući prirodna staništa i biodiverzitet, za sadašnje i buduće generacije.*

U *Strategiji za uvođenje čistije proizvodnje u Republici Srbiji* (2008), održivi razvoj je definisan u smislu Bruntland definicije, „kao razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjosti (intrageneracijska solidarnost), bez da se ugrožavaju mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe (intergeneracijska solidarnost), ali istovremeno se, u kasnijem tekstu, prepisuje tumačenje održivog razvoja dato u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Republike Srbije, „održiv razvoj kao ciljno-orijentisan, dugoročan (kontinuiran), sveobuhvatan i sinergetski proces koji utiče na sve aspekte života (ekonomski, socijalni, ekološki i institucionalni) na svim nivoima. Održivi razvoj je orijentisan na izradu modela koji na kvalitetan način zadovoljavaju društveno-ekonomske potrebe i interese građana, a istovremeno eliminišu ili značajno smanjuju uticaje koji predstavljaju pretnju ili štetu po životnu sredinu i prirodne resurse. Dugoročan koncept održivog razvoja podrazumeva stalan ekonomski rast, ali takav koji, osim ekonomske efikasnosti i tehnološkog napretka, većeg učešća čistijih tehnologija i inovativnosti celog društva i društveno odgovornog poslovanja, obezbeđuje smanjenje siromaštva, dugoročno bolje korišćenje resursa, unapređenje zdravstvenih uslova i kvaliteta života i smanjenje nivoa zagađenja na nivo koji mogu da izdrže činioци životne sredine, sprečavanje budućih zagađenja i očuvanje biodiverziteta.“¹⁹⁶ Takođe, održivi razvoj u funkciji čistije proizvodnje se posmatra u kontekstu omogućavanja jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja, dok se od principa održivog

196 Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije, str. 1; Strategija za uvođenje čistije proizvodnje u Republici Srbiji (2008), str. 13.

razvoja primenljivih u sprovođenju čistije proizvodnje spominju samo principi prevencije i predostrožnosti koji su u potpunosti identično objašnjeni kao i u Strategiji održivog razvoja i u Zakonu o zaštiti životne sredine.

Strategija i politika razvoja industrije Republike Srbije od 2011. do 2020. godine spominje održivi razvoj i to samo u jednoj rečenici: *Suština je da se endogenizacijom tehnološkog razvoja u institucionalnu strukturu ukupnog društveno-ekonomskog sistema stvore uslovi za konstituisanje poslovnog okruženja za efikasnije generisanje, implementaciju i ekonomsku valorizaciju inovacija, na osnovu bazičnog kriterijuma – stvaranje uslova za dugoročno održivi razvoj.* – Šta god ova rečenica zapravo predstavljala, treba istaći da ona predstavlja jedan pleonazam kada je u pitanju shvatanje pojma održivi razvoj. Za održivi razvoj se kaže „dugoročan održivi razvoj“. Ne postoji „kratkoročan“ održivi razvoj, i on se ne može posmatrati u formi „srednjoročan, dugoročan, kratkoročan“, već kao jedan pre svega politički, socijalni, kulturni, ekonomski, tehnološki i ekološki proces.

U *Strategiji naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2010. do 2015. godine*, u odeljku *Zaštita životne sredine i klimatske promene*, ističe se da *ekološka bezbednost, održivi razvoj i pitanja životne sredine u procesu približavanja EU jesu deo regionalnih inicijativa i faktor unutrašnje stabilnosti i ekonomskog razvoja*, dok u odeljku *Informacione i komunikacione tehnologije* se navodi, bez detaljnijeg objašnjenja, da *Informacione i komunikacione tehnologije (IKT) su najdinamičnija tehnološka oblast od ključnog značaja za održivi razvoj i napredovanje svakog društva.*

Tri nacionalne strategije Republike Srbije, *Strategija razvoja društveno odgovornog poslovanja u Republici Srbiji* (2010), *Strategija javnog zdravlja Republike Srbije*, kao i *Nacionalna strategija zapošljavanja Republike Srbije* za period 2011–2020. godine, ne spominju održivi razvoj i načela održivog razvoja.

ZAKLJUČAK

Ovim radom nisu analizirane (proveravane) nacionalne strategije koje su ranije navedene da su usklađene sa Nacionalnom strategijom održivog razvoja (NSOR). Međutim, imajući u vidu da strategije koje su donošene posle donošenja NSOR, ozbiljno se dovodi i to u pitanje. Šta se zapravo podrazumeva pod usklađenošću strateških dokumenata sa NSOR? Ova usklađenost nema svoju pravnu dimenziju i ja je neću u tom kontekstu tumačiti. Pod terminom usklađenost, u sociološkom smislu reći, podrazumevam da razvoj pojedinih segmenata društva, uključujući u to npr. razvoj zdravstvenih usluga, turizma, zapošljavanja, naučni, tehničko-tehnološki razvoj itd. mora biti tako osmišljen i, na kraju, realizovan da vodi i doprinosi smanjivanju zagađivanja čovekove životne sredine,

da doprinosi razvoju demokratskih institucija i same demokratije, uključujući tu i učestvovanje u neposrednom odlučivanju građana, da omogućava porast standarda i kvaliteta života ljudi, kao i štednju prirodnih resursa itd. Dakle, razvoj onih principa i njihovu primenu i proveru u praksi ekonomskog, socijalnog i političkog života. Sa druge strane, usaglašenost podrazumeva da svaki strateški dokument, koji je vezan za viziju održivog razvoja, doprinosi ukupnoj slici šta to zapravo održivi razvoj predstavlja za Srbiju. Odnosno, on predstavlja jednu vrstu mozaika, gde je Nacionalna strategija održivog razvoja samo glavni motiv na tom mozaiku. Drugo pojašnjenje jeste šta se to podrazumeva pod „strateškim dokumentima“. Strateški dokumenti su ona vrsta dokumenata, programa, koje donosi Vlada Republike Srbije a usvaja Narodna skupština Republike Srbije, a koji podrazumevaju definisanje, planiranje i sprovođenje ciljeva datih u tim dokumentima. Ciljevi u tim dokumentima se odnose na razne aspekte razvoja društvenog, političkog, ekonomskog i ekološkog života društvene zajednice. Dakle, ti ciljevi su usmereni na budućnost. Zato je krajnje neprimereno da se u strategijama poput *Strategije razvoja društveno odgovornog poslovanja u Republici Srbiji* (2010), *Strategiji javnog zdravlja Republike Srbije*, kao i u *Nacionalnoj strategiji zapošljavanja Republike Srbije* ne spominje održivi razvoj. Odnos prema ideji održivog razvoja trebalo bi da bude ključni segment društveno odgovornog poslovanja u Srbiji. Odnos prema budućim generacijama je ključan u razvoju planova kako to poslovni sektor pokazuje svoju odgovornost. Ukoliko se održivi razvoj ignoriše u srpskoj poslovnoj sredini, onda sve akcije koje se svode pod pojmom „korporativna društvena odgovornost“ gube svoj smisao i suštinu i postaju nešto sasvim drugo. Manipulacija tržištem i pre svega manipulacija stanovništvom. Isti slučaj je i sa Strategijom javnog zdravlja, gde bi upravo ona dva osnovna principa solidarnosti (međugeneracijski i unutargeneracijski) trebalo da budu favorizovani i da pokažu da država Srbija smatra zdravstvenu politiku kao ključnu u sprovođenju ideje održivog razvoja. Shodno tome, cela konstrukcija je pogrešno postavljena, jer se radi o tome da ostale nacionalne strategije treba da budu usklađene sa NSOR, odnosno da je NSOR temeljna državna i društvena strategija a da na osnovu nje i ciljeva koji se u njoj nalaze treba usklađivati druge nacionalne strateške dokumente. To pokazuje *nedoslednost* koju je Vlada Republike Srbije pokazivala u pripremama i u samoj izradi drugih nacionalnih strategija. Druga kritika jeste što strategije novijeg datuma, one koje su donete posle donošenja NSOR, uglavnom svoje sektorsko tumačenje održivog razvoja iznose u uvodnim napomenama i uglavnom ga prepisuju iz NSOR ili Zakona o zaštiti životne sredine Republike Srbije. To pogotovo kad je reč o principima (načelima) održivog razvoja. Treća kritika govori o deklarativnoj primeni ideje održivog razvoja i o nepostojanju stvarnih namera Vlade Republike Srbije da se principi održivog razvoja primene u drugim strategijama, odnosno drugim

razvojnim programima Republike. U tom smislu govorim o *formalnom a ne o suštinskom prihvatanju ideje održivog razvoja, jer se utvrđuje postojanje trenda da se održivi razvoj spominje i u kontekstu gde je on zaista nepotreban ili se spominje na pogrešan način*. Tako se ne može razumeti na šta se konkretno u pojedinim strategijama održivi razvoj odnosi, kakve se obaveze preduzimaju i ko su nosioci zaduženi za implementaciju principa održivog razvoja u tim strategijama.

LITERATURA

- Marković, Danilo Ž. (2005), *Socijalna ekologija*, V prerađeno i dopunjeno izdanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Nadić, Darko, Šuvaković, Uroš (2011), *Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije. Politička vizija ili utopija*, Ecologica, No.62, XVIII, Beograd.
- Harris, Jonathan M. (June 2001), *Basic Principle of Sustainable Development*, Global Development and Environment Institute, WORKING PAPER 00-04, Tufts University.
- Đukanović, Mara (1996), *Životna sredina i održivi razvoj*, Elit, Beograd.
- Đukić, Petar (2011), *Održivi razvoj. Utopija ili šansa za Srbiju*, Tehnološko-metalurški fakultet, Beograd.
- Baker, Susan (2006), *Sustainable development*, Routledge, London, New York.
- United Nations. Report of the World Commission on Environment and Development. [online] General Assembly Resolution 42/187, New York, 11 December 1987 <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/514/19/IMG/NR051419.pdf?OpenElement> (pristupljeno 10.04.2011)

Darko Nadić

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN STRATEGIC DOCUMENTS OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary:

The paper analyzes the strategic documents that the Government Serbia adopted in the period from 2008 through 2011, from the point of the extent to which basic ideas and principles of sustainable development are present in those strategies. By adopting the National Strategy for Sustainable Development in 2008 the Republic of Serbia has accepted that sustainable development becomes its permanent

development orientation and of course one of the prerequisites for entry into the family of modern European states. However, given the symbolist, traditional and declarative approach to the concept of sustainable development, it can be established that most the adopted strategic documents, that is, national strategies are not essentially, but only formally, in line with the National Strategy for Sustainable Development. The reasons are certainly found in the fact that the state, that is, the administrative structure, did not understand the essence of sustainable development and the opportunities it provides. Although the idea of sustainable development should be approached from a critical standpoint, there is no doubt that by its political ignorance in the politics of the Serbian government it loses the necessary and costly time needed to strengthen the process of modernization and ecologisation of the society in Serbia.

Key words: sustainable development, the principles of sustainable development, strategic documents, ecology.